

Pieter Jan Verstraete, *Onverfranst. Onverduits. De oorlogsjaren van Jeroom Leuridan, 1940-1945*, Kortrijk, Groeninghe, 2000, 191 pp., ill., 950 BeF, ISBN 90-71868-24-9.

Pieter Jan Verstraete heeft zich reeds een stevige reputatie opgebouwd als biograaf van Vlaams-nationalistische politici, schrijvers en militanten. Met een zogeheten 'aspectbiografie' over de oorlogsjaren van het West-Vlaamse boegbeeld Jeroom Leuridan zet hij de reeks voort volgens een beproefd recept. De auteur exploreert een uitgebreide reeks bronnen en verwerkt of valoriseert informatie die tot hiertoe onbekend is gebleven. Nu onder meer het gevangenisdagboek dat Leuridan bijhield van maart 1945 tot aan zijn dood op 26 juli 1945 en dat vrijwel integraal en geannoteerd in het boek wordt opgenomen (pp. 123-163). Om dit soort van documenten te kunnen raadplegen bouwt Verstraete een uitgebreid netwerk van tijdgenoten en familieleden van zijn onderwerp uit, wat hem ook in staat stelt mondelinge getuigenissen te verwerken. Zijn betoog blijft altijd zeer dicht bij de bronnen die hij scrupuleus verwerkt en zoveel mogelijk zelf laat spreken, ook al levert dat geluiden op die niet flatterend zijn voor de gebiografeerde. In dat opzicht is de auteur een uitstekend vakman en is zijn werk een verrijking voor de kennis over het verleden van het Vlaams-nationalisme. Zijn aanpak heeft ook beperkingen. Verstraete vermijdt systematisch zijn onderwerp in een ruimere context te plaatsen, zowel de tijdscontext van de gebeurtenissen die hij beschrijft, als de historiografische context. Hij weigert systematisch in debat te gaan met vakgenoten. Voelt hij zich (voorlopig) niet opgewassen tegen die confrontatie? Mij lijkt de reden elders te zoeken. De auteur heeft een broertje dood aan de theorievorming die onvermijdelijk deel uitmaakt van elke poging om verklaringen te formuleren die niet uit de bronnen zelf komen en die noodzakelijk is om tot algemene kennis te komen. Zijn neopositivisme past goed bij de uitgesproken sympathie die hij voor zijn onderwerp koestert. Het laat hem toe behendig te schaatsen tussen de heikle kwesties die sympathisanten piëteitsvol onaangeroerd laten en die hij dient te vermijden op straffe van zijn netwerken op te blazen. De oorlog ligt inmiddels ver genoeg achter ons opdat de ideologische erfgenamen van de Vlaams-nationalistische collaboratie en de echte erfgenamen van de collaborateurs politiek en/of emotioneel bereid zijn de feiten te aanvaarden zoals die uit de bronnen blijken. Geschiedvervalsingen zoals de in 1963 verschenen biografie van Leuridan van Hendrik J. Demoen zijn uit de tijd. Daar kon men bijvoorbeeld nog in lezen

dat de West-Vlaamse VNV-gouwleider zich niet had ingelaten met de werving voor het oostfront. Uit Verstraetes boek blijkt dat Leuridan zich als overtuigd katholiek en anticommunist volop inzette voor de 'kruistocht tegen de rode pest'. Dat wist Demoen, zelf volop geëngageerd in de werving als VNV-oorlogsburgemeester van Roeselare en zwager van Reimond Tollenaere, natuurlijk ook. Maar in 1963 moesten die feiten worden uitgewist om Leuridan te kunnen portretteren als overtuigd tegenstander van de collaboratie. Voor Verstraete zijn de feiten heilig, maar dat betekent niet dat daarmee ook alle taboes sneuvelen. Op 4 juni 1945 noteert Leuridan in zijn dagboek: "[...] ik leverde [...] geen lid aan eender welk hunner [=Duitse] formaties zelfs geen enkelvoudig Vl. Wachter, geen fabriekswachter, geen OT-man, geen legioenman! Geen man, maar niemand!"]

Verstraete laat na enig commentaar te plaatsen bij dit zelfbedrog. Het lijkt me nochtans essentieel om aan te tonen hoezeer de hele mythologie over een onschuldige collaboratie teruggaat op een blote ontkenning van verantwoordelijkheden door de kroongetuigen zelf. Een sterk staaltje lezen we op 19 juni 1945. "*Büchenwald, Dachau; de Duitse bloedschuld tegenover Vlaanderen. Afschuwelijk wat wij vernemen over de beestigheden in die kampen op ons Nederlandsch volk bedreven. Duitschland laadde een gruwelijke bloedschuld op zich. Vlaanderen moet deze vreselijke misbejegening te boven komen.*" Leuridan, die nooit de nationaal-socialistische principes verloochende, komt er niet toe zijn eigen verantwoordelijkheid te onderzoeken. Het lijkt wel alsof in de Duitse kampen Vlaams- of Dietsgezinden werden mishandeld en dat Leuridan de slachtoffers op één lijn plaatst met zijn Diets-nationalistische verzet tegen de Groot-Duitse tendensen in Vlaanderen. Zo is de cirkel rond en kan de verwarring tussen daders, omstanders en slachtoffers beginnen woekeren. Op het moment dat Leuridan dit schreef, verbleef hij in een ziekenhuis in Brugge waarheen hij vanuit de ziekenboeg van 't Pandreitse was gebracht. Leuridan bracht van zijn internering begin september 1944 tot aan zijn dood twee maanden effectief in een cel door. Dat waren twee maanden te veel, gezien zijn doodzieke toestand, maar de door Verstraete verhaalde feiten laten allermintst toe te stellen dat Leuridan het slachtoffer was van een onmenselijke 'repressie zonder maat of einde'.¹ In dit interessant want smeulende historiografische debat over het verloop van de naoorlogse zuiveringen, wenst de auteur zich niet te mengen.

Hij brengt evenmin opheldering over het drijvende principe achter Leuridans politieke optreden, namelijk diens *onverwoestbare Dietsche beginselvastheid*, zoals het derde hoofdstuk getiteld is. Leuridans welbekende Dietsse *Prinzipienreiterei* is

1. Zie het invloedrijke boek van R. DERINNE, *Repressie zonder maat of einde? Terugblik op de collaboratie, repressie en amnestiestrijd*, Leuven, 1978.

belangrijk om zijn optreden tijdens de bezetting te verklaren. Hij geraakte betrokken bij het Diets Eedverbond en stond sterk onder de invloed van Maurits Geerardyn, de priester “*die niet bepaald uitblonk door zijn politiek realisme en inzicht*” (p. 68). Verstraete brengt heel wat nieuwe en interessante informatie over hun relatie maar verklaart niet welke functie hun beider Diets radicalisme had. Samen met Bart De Wever heb ik hierover onlangs de hypothese geformuleerd dat het een voorwendsel was om elke constructieve politiek onmogelijk te maken.² Tijdens de bezetting kon het VNV als het ware een ‘verwezenlijkingspolitiek’ voeren door een compromis te sluiten met de instantie die macht verleende. Door het Diets-nationalistisch programma *de facto* op te geven kreeg de partij macht in ‘s lands bestuur. Vooral in de gemeenten en de provincies kon het VNV een ware staatsgreep uitvoeren. Leuridan zette de VNV-oorlogsgouverneur Michiel Bulckaert onder druk om politieke tegenstanders te ontslaan of via de bezetter een *Amtsverbot* op te leggen om zodoende VNV’ers te kunnen benoemen.³ Verstraete gaat hier niet op in. Hij beperkt zich tot het vernoemen van een artikel van Leuridan in *De Nationaalsocialist*, 21 december 1941, waarin hij een lans brak voor ‘de greep naar de macht’ van het VNV. Hij gaat wel zeer uitvoerig in op de omstandigheden waarin Leuridan en een aantal andere West-Vlaamse VNV’ers in 1943 deze macht wilden aanwenden om de politieke tegenstander in de collaboratie uit te schakelen en de bezetter te dwingen een uitspraak te doen over het Dietse programma van het VNV. In de loop van 1943 was Leuridan tot de vaststelling gekomen dat de bezetter dubbel spel speelde. Op 21 juni 1943 sprak hij in Gent voor een publiek van VNV’ers en leden van het bezettingsbestuur. Hij verklaarde dat het nationaal-socialisme de verwezenlijking van Dietsland impliceerde en tevens het politieke monopolie van het VNV in Vlaanderen. Voor de DeVlag was geen plaats en als het tot een strijd zou komen met het VNV “*dan zullen de sterke vuisten het wel halen op de vuile handen*”. Voor veel toehoorders waren het verlossende woorden die mede dankzij het oratorische talent van Leuridan als een lopend vuurtje verspreid geraakten. De bezetter reageerde met een spreekverbod en een geldboete waardoor de gemoederen bij Leuridans achterban op een kookpunt geraakten. Twaalf VNV-burgemeesters van de belangrijkste West-Vlaamse steden dreigden met ontslag. “*Een vulkaanuitbarsting dreigde*”, schreef Verstraete (p. 77). Het is inderdaad juist dat de geschiedenis van de politieke collaboratie een belangrijke wending had kunnen krijgen aangezien het fundament van het tactische bondgenootschap tussen de partij en de bezetter ondermijnd werd. Als het VNV de vitale *Ruhe und Ordnung* in het gedrang bracht door zich terug te trekken uit de lokale

2. Ba. en B. DE WEVER, *Groot-Nederland als utopie en voorwendsel*, in: L. VOS en K. DEPREZ (eds.), *Nationalisme in België: identiteiten in beweging 1780-2000*, Antwerpen-Baarn, 1999, pp. 146-159.

3. Zie hiervoor B. DE WEVER, *Greep naar de macht: Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*, Tielt-Gent, 1994, pp. 432-433.

besturen, dan kon een confrontatie met de bezetter niet uitblijven. Dat begreep ook de VNV-leiding die er alles aan deed om het conflict in de kiem te smoren en de West-Vlaamse burgemeesters afdreigde. Slechts de burgemeester van Ieper, Antoon Notebaert, hield even het been stijf. VNV-gouverneur Bulckaert liet hem weten dat ambtsverlating in bezettingstijd correctioneel bestraft werd. VNV-leider Hendrik Elias maakte deze boodschap via Leuridan over aan alle VNV-ambtenaren. Elias zou niemand dekken die zijn post verliet. *Integendeel*, hij eindigde zijn brief met een onverholven dreigement. Op 14 augustus 1943 sprak hij op de Algemene Raad, een vergadering voor hoge en middenkaders van het VNV, een geruchtmakende rede uit waarin hij elke vorm van samenwerking met de SS verbood. Dit was zonder twijfel een tegemoetkoming aan de onvrede in eigen rangen en het signaal dat hij vanuit West-Vlaanderen had gekregen. Elias had enkele dagen voordien Leuridan opgezocht in Ieper. De VNV-leider handhaafde niettemin het verbod om nog over Dietsland in politieke zin te spreken. De VNV-leider zag de secretarissen-generaal als tactische bondgenoten. Hij verklaarde dat VNV'ers in openbare functies de bevelen van de Belgische overheid strikt dienden op te volgen, voor zover deze niet tegen het VNV waren gericht. Opnieuw blijkt hieruit hoezeer de VNV-infiltratie in 's lands bestuur het sluitstuk van de VNV-politiek geworden was.

Leuridan kon hier niet tevreden mee zijn. Hij kondigde aan te zullen spreken op een bijeenkomst op 29 augustus 1943, van de Nationaal Socialistische Jeugd in Vlaanderen (NSJV) op de Rode Berg. Zijn "*Rode Bergrede*" zou "*revolutionair*" zijn, beweerde hij in zijn gevangenisdagboek en Verstraete voegt eraan toe dat Leuridan met het negeren van het spreekverbod een reeks incidenten wou uitlokken. Op 26 augustus 1943 werd hij evenwel getroffen door een hersenbloeding waardoor zijn politieke rol uitgespeeld was. Zelf stelde ik me in *Greep naar de macht* nog de vraag of een optreden van Leuridan het begin had kunnen betekenen van een wending in de politiek van het VNV.⁴ Na lezing van Verstraetes boek ben ik geneigd ontkennend te antwoorden. De angel was al verwijderd door het bezweren van de burgemeesterscrisis enkele maanden voordien. Niets wijst erop dat Leuridan bereid was opnieuw een dergelijke crisis uit te lokken. Men kan zich afvragen wat hij wilde zeggen in zijn rede eind augustus. Hij had nog de gelegenheid een tekst op te stellen en te laten uitspreken door een NSJV'er. Het document blijkt verloren te zijn gegaan. De man die de rede uitsprak is nog in leven maar weigert elke getuigenis. Was er werkelijk niemand meer te vinden die aanwezig was op de Rode Berg en die enige herinnering bewaard heeft over de redevoering? Als de inhoud werkelijk "*revolutionair*" was, dan moet die toch in het

4. B. DE WEVER, *Greep naar de Macht [...]*, p. 541.

geheugen van sommigen zijn blijven hangen. Is het gewaagd te veronderstellen dat Leuridan zou geëist hebben wat hij ook al eiste op de Algemene Raad, namelijk het verbod op het dubbele lidmaatschap VNV-DeVlag. Elias had dat afgewezen om tactische redenen. Een principekwestie was het niet, want het verbod zou er uiteindelijk op 17 oktober 1943 toch komen. Revolutionair kunnen we die eis dus niet noemen. Vanzelfsprekend zal hij ook de terugkeer naar het Diets-nationalisme hebben geëist. Verstraete toont op basis van het Archief Geerardyn aan hoezeer de man achter het Diets Eedverbond de zieke Leuridan als handpop gebruikte. Toen de VNV-leider op 17 oktober 1943 ook het dubbele lidmaatschap van VNV'ers met geheime Dietse organisaties verbood, reageerde Leuridan met een bevel dat in zijn gouv consequent de Dietse terminologie en symbolen moesten worden gebruikt. Elias bezocht Leuridan opnieuw en probeerde hem tevergeefs te overtuigen de omzendbrief in te trekken. Op 25 januari 1944 schreef hij het West-Vlaamse VNV-kader rechtstreeks aan om de brief van Leuridan te wraken. Daarmee stelde Elias Leuridan politiek buiten spel, besluit Verstraete. Zonder bewijsvoering voegt hij eraan toe dat de meeste West-Vlaamse VNV'ers en NSJV'ers hun gouvleider trouw bleven.

Revolutionair zou het stopzetten van de collaboratie zijn geweest, wat meteen ook een einde zou hebben gemaakt aan de machtsusurpatie van het VNV. Niets wijst erop dat Leuridan zo ver wilde gaan. Op geen enkel moment stelde hij de legitimiteit van de sluipende VNV-staatsgreep in vraag, integendeel, hij steunde die volop. In dat opzicht was hij medeverantwoordelijk voor wat één van zijn volgelingen hem op 30 juni 1944 vertwijfeld schreef: *“Door onze slippendragerij tegenover de Duitschers worden wij thans medeverantwoordelijk voor al de ontberingen en vrijheidsbeperkingen in zekere mate inherent aan oorlog, bezetting en blokkade. die ontberingen en vrijheidsbeperkingen en last but not least de schandige deportatie van duizenden onzer werklieden en volksgenoten zullen ons, na de huidige onzalige moerlemie, dubbel en dik aangerekend worden. [...] Het VNV heeft elk contact met het bloedeigen volk verbroken”* (pp. 104-105). Leuridan kwam in opstand toen hij zijn ideële Dietse volk bedreigd wist en meende zich daardoor ontslagen van elke andere verantwoordelijkheid. De *“toch wel wat naïeve Leuridan”* (p. 105) geloofde zelfs niet dat hij zou worden opgepakt bij de bevrijding ... Is het te veel gevraagd om in een biografie enige reflectie terug te vinden over deze toch wel fundamentele kwestie?

BRUNO DE WEVER

COBDENSTRAAT 42, B-2018 ANTWERPEN